

Vinko Vodopivec

RETIJSKI NAPIS PUSTERTAL

Ključne besede: Pustertal, Reti, Etruščani, Veneti, slovenščina
Key words: Pustertal, Rhaetian, Etruscan, Veneti, Slovene

Abstract

Pustertal Rhaetic inscription

Inscription Pustertal-1 on a bronze band was found in Lothen at St. Lorenz in Pustertal near Bruneck. To the north are the Zilertaler Alps, to the south the Marmolada and St. Stefano di Cadore, both over three thousand meters high, but with good west/east connection, and holding important position in this region through the history. On the left side of the bronze band is the hinge and on the right the pin, these define the use of this bronze band as a hinge for a small door. The inscription is divided into four groups: left and right, upper and lower, this shows writer's intention on the use of the hinge band. Transliteration and division of continuous text into known words, presumably shows instruction of usage, to prevent unsuitable handling of such valuable and useful implement. In case of poorly readable letters variations are possible, but do not change the essence of the message. Taking into account longer, known words we get the meaning of the inscription: "If you push it out more, the clamp moves and you lock the door." The Slovene as an ancient Slavic language with many archaic words and dialectal forms, also in this case proves as a perfect tool for deciphering old Slavic Rhaetic inscriptions.

Uvod

Napis Pustertal-1 na bronastem traku so našli v Lothenu pri St. Lorenzu v dolini Puster, blizu Brunecka. Na prednji strani traku je prikaz jelena in jelenčka v pikčasti tehniki kot je poznana iz situl in je prikazana na sliki 1, na hrbtni strani pa je kar okoli 40 znakov dolg in dobro viden napis, ki ga kaže slika 2. Napis je v retijski pisavi, značilni za pokrajino Bozen in je shranjen v Bocenskem muzeju [1, 2, 3].

Slika 1: Prednja stran bronastega traku z jelenom in jelenčkom [3]

Na sliki se lepo vidi jelena z velikim in razčlenjenim rogovjem in jelenčka z neizdelanimi rogovi, ki liže jelena, pri obeh pa je viden bingelj, kar poudarja tudi močno navezanost po moški liniji. Na eni strani traku je tečaj, kjer je dobro vidno prikovičenje, na drugi strani pa je prikovičen klin, kar kaže na uporabo tega bronastega traku za zapiranje verjetno manjših vrat. Glede na lovski motiv je videti, da je bila s tem trakom zaprta lesena posoda za orožje, če pa ima slika religiozen pomen, so bili za vratci spravljeni verski ali posmrtni predmeti. Napis na traku je razdeljen na štiri skupine: levo in desno ter zgornjo in spodnjo, kar potrjuje domnevo o namenu pisca glede uporabe zapiralnega traku. Prečrkovanje in delitev zveznega teksta na znane besede je pokazala, da je besedilo verjetno napisano kot navodilo za uporabo, ki naj bi preprečilo poškodbe, saj je šlo prav gotovo za dragocen in uporaben predmet. Pri slabše berljivih znakih so možne različice, ki pa ne spremenijo bistva sporočila.

PU-1 ST. LORENZEN, LOTHEN (IR 99) SMB 2168 bronasti trak 32x10,4cm, 230g
prečrkovanje strokovnjakov:

ꝥam\ŋꝥelsurries.kalahepruſiahilx/x/klanturus srednja železna doba, 4. stol. pr.Kr. [1]

M. 1 : 2,5

Slika 2: Napis Pustertal-1 na bronastem traku, 43 črk v štirih skupinah [2]

Sistem zapiranja je dobro razviden: na levi je tečaj, ki omogoča vrtenje okrog njegove osi in se tako vratca lahko odpirajo in zapirajo. Na desni pa je kljun z razširjenim nosom, kar kaže na ustrezen zaporni sistem, morda na vrtljivo zaporo v obliki jahača ali spona na vratnem podboju ali nosilcu posode, ki je objela kljun za razširitvijo in tako zaklenila vratca, če je bila na podboj ustrezno pričvrščena. Ta del zapornega sistema ni ohranjen, zato ne vemo, na kakšen način je bilo izdelano zapiralo, nedvoumno pa je, da je bil za zapiranje izdelan ustrezeni zaskočni ali zapiralni del. Napis pojasnjuje celoten način zapiranja, zato se nanaša tudi na del, ki ni ohranjen, zaradi česar so pri razumevanju možne ustrezne različice.

Prečrkovanje

Napis je zelo dobro ohranjen in skoraj v celoti dobro čitljiv. Na levi strani je beseda IG, ki je strokovnjaki ne prečrkujejo. Na desni pa je znak, ki ga strokovnjaki prav tako ne prečrkujejo in ga označijo z dvema neznanima znakoma x, ki se ga da prebrati od zgoraj navzdol kot

IN ali UN, od spodaj navzgor pa kot NI ali NU. V sredini je znak, ki ga strokovnjaki ne prečrkujejo, vendar je lepo vidna črka A, ki ima s črko N skupno srednjo črto, možno pa bi jo bilo tudi prečrkovati kot IN. Tretja črka napisa, ki jo strokovnjaki berejo kot M\N, se lahko prečrkuje tudi kot VN, UN, UD, UM kar pa bistveno ne spremeni vsebine napisa. Sedmo črko berejo kot S, kar ni pravilno in jo je treba brati kot T ali kvečjemu kot IS. V besedi klun berejo strokovnjaki U kot A, za kar ni nobenega razloga. V napisu sta dve ločili, ki ju lahko upoštevamo, in sicer pred zadnjim T in pred zadnjo črko S.

Po tej obrazložitvi sem se odločil za prečrkovanje in delitev delno zvezno pisanega napisa:

IG GA UN BEL TURIE S KALA HE PRUŠI A HIL NU AN KLUN TURU S

Dobesedni prevod po vrstnem redu besed:

Če ga ven bolj porine se premakne tja proži in zavije not in zaklenil vrata si.
If it out more push you move there stretch and turn inside and lock door you are.

Smiselni prevod:

Če ga bolj ven porineš tja prožiš in zaviješ noter si zaklenil vrata.
If you push it more out, there stretch and turned inside you lock the door.

Različica:

Upoštevana je pripomba A Ambrozica glede delitve in besede IAHL, ki lahko pomeni jahač ali spono.

Med zgornjo in spodnjo vrsto sta dvakrat po dve črki, zato je možno, da sredinski AN ne spada k napisu, ampak pomeni oznako izdelovalca ali kaj drugega; upoštevam tudi delno različno prečrkovanje in tudi delno različno delitev zveznega besedila.

IG GA VN BEL TURIE S KALA HE PRUŠ IAHL IN KLUN TURU S

Dobesedni prevod po vrstnem redu besed:

Če ga ven bolj porineš se premakne tja proži jahač in zaklenil vrata si.
If it out more push you move there stretch clamp and lock door you are.

Smiselni prevod:

Če ga bolj ven porineš tja premakneš in prožiš jahač si zaklenil vrata.
If you push it more out, there move and stretch clamp you lock the door.

Kratice v glosárju/Abbreviations in the glossary:

SK	Slovensko knjižno	Literary Slovenian
SN	Slovensko narečno	Dialectal Slovenian
HK	Hrvaško knjižno	Literary Croatian
PL	Pleteršnikov slovar	Pleteršnik's dictionary
okr	okrajšava	abbreviation
preg	preglas	mutation
prem	premet	toss
sin	sopomenka	synonym

Glosár

IG	ig, ik, če, ako – preg, SN, SK	if
GA	ga, SK	it
VN, UN	vn, un, uən, ven – preg, SN, SK	out
BEL	bel, beu, bolj – Cerkljanski slovar, SK	more
TURIE	turati, poriniti – HK, PL	push
S	s, si – okr, SN, SK	you
KALA	kalati, zajemati, cepiti – PL, premakniti, sin	move
HE	he, ke, tja – preg, SN, SK	there
PRUŠ, PRUŠI	pruši, proži – preg, SK	stretch
IAHIL	jahač, spona – SK, sin	rider, clamp
A	a, in – SN, SK	and
HIL	kriv, zavit, zakriviti – Pleteršnik, obrniti, sin	turn
NU	nu, not notri – okr, SN, SK	inside
AN, IN	an, in – SN, SK	and
KLUN	kljun, zakleniti – SK, sin	beak, lock
TURU	turu, duri, vrata – preg, SN, SK	door
S	s, si – okr, SN, SK	you are

Možna drugačna branja besed, ki označujejo tečaj, um, nos in klun:

IG	ig, igo, jarem, vaga – PL, tečaj, sin	yoke, hinge
UM	um, umno – okr, SK	sense
NU	nu, nus, nos – okr, SN, SK	nose
KLUN	kljun, ptičji, ladijski – SK, kljuniti, sin	beak, stern, peck

Možno bi bilo upoštevati tudi tako različico prevoda, ki bi se glasila:

IG GA UM BEL TURIE S KALA HE PRUŠ IAHIL NU IN KLUN TURU S

Tečaj ga umno bolj porineš se premakne tja proži jahač nosu in klunil vrata si.

Hinge you sensitive more push move there stretch clamp to nose and peck you the door.

Smiselni prevod:

Če tečaj pazljivo obrneš premakneš in prožiš jahač nosu si zaprl vrata.

If you carefully turn hinge move and stretch clamp of nose you lock the door.

Zaključek

Napis Pustertal-1 na bronastem traku ima na eni strani prikovičen tečaj, na drugi strani pa klin, kar določa njegovo uporabo za zapiranje verjetno manjših vrat. Napis na traku je razdeljen na štiri skupine: levo in desno ter zgornjo in spodnjo, kar kaže na namen pisca glede uporabe zapiralnega traku. Prečrkovanje in delitev zveznega besedila na znane besede je pokazala, da gre verjetno za navodilo za uporabo, ki naj bi preprečilo neprimerno uporabo, saj je šlo prav gotovo za dragocen in uporaben predmet. Pri slabše

berljivih znakov so možne različice, ki pa ne spremenijo bistva sporočila. Z upoštevanjem daljših znanih besed dobimo naslednji možni pomen: »Če ga bolj ven porineš, tja prožiš in zaviješ noter si zaklenil vrata«. Slovenščina kot prastari slovanski jezik, z množico slovničnih in narečnih oblik, se je tudi v tem primeru izkazala kot dobro orodje za razvozlavanje staroslovanskih retijskih napisov.

Literatura

1. S. Schumacher, *Die Rätischen Inschriften*, Geschichte und heutiger Stand der Forschung, 2., erweiterte Auflage, *Archaeolingua*, Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft, Sonderheft 121, Innsbruck **2004**, 54, 186, 247, 250, 277.
2. R. Lunz, *Ur- und Frühgeschichte Südtirols*: Rätsel und Deutung, Athesia, Bozen **1973**, str. 93, Tafel 27.
3. R. Lunz, *Archäologie Südtirols Ur*: Archäologisch-historische Forschungen in Tirol, R. Lunz, Bruneck **1981**, str. 201

Povzetek

Napis Pustertal-I na bronastem traku so našli v Lothenu pri St. Lorenzu v dolini Puster, blizu Brunecka. Na severu so Cilertalske Alpe, južno pa sta tritisočaka Marmolada in St. Stefano di Cadore, vendar poteka dobra nižja povezava iz zahoda proti vzhodu, kar je dalo tem krajem pomembno vlogo skozi vso zgodovino. Na eni strani tega bronastega traku je tečaj, na drugi strani pa klin, kar kaže na njegovo uporabo za zapiranje verjetno manjših vratic ali pokrova. Napis na traku je razdeljen na štiri skupine: levo in desno ter zgornjo in spodnjo, kar potrjuje domnevo o namenu pisca glede uporabe zapiralnega traku. Prečrkovanje in delitev zveznega teksta na znane besede je pokazala, da gre verjetno za navodilo za uporabo, ki naj bi preprečilo neprimerno ravnanje, saj je šlo prav gotovo za dragocen in uporaben predmet. Pri slabše berljivih znakih so možne različice, ki pa ne spremenijo bistva sporočila. Z upoštevanjem daljših znanih besed dobimo naslednji pomen: »Če ga ven bolj porineš se premakne tja proži jahač in zaklenil vrata si«. Slovenščina kot prastari slovanski jezik, z množico besednih in narečnih oblik, se je tudi v tem primeru izkazala kot dobro orodje za razvozlavanje staroslovanskih retijskih napisov.